

Νικολέτα Ντούσκου
Νεοελληνική γλώσσα για
εξετάσεις σε πρότυπα
γυμνάσια

- ΘΕΩΡΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ
- ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ
- ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ
- ΟΛΑ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΣΕ ΠΡΟΤΥΠΑ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΠΡΟΤΥΠΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

Γραμματικές – Συντακτικές – Λεξιλογικές Επισημάνσεις

Ντούσκου Νικολέτα

Αθήνα, 2024

Περιεχόμενα

1. Ουσιαστικά	3
2. Επίθετα	15
3. Παραθετικά επιθέτων	23
4. Επιθετικός -κατηγορηματικός προσδιορισμός	24
5. Παράθεση-Επεξήγηση	25
6. Αντωνυμίες	27
7. Αριθμητικά	28
8. Το Ρήμα	29
9. Επιρρήματα	36
10. Σύνδεση προτάσεων	37
11. Μόρια	39
12. Επιφωνήματα	39
13. Προτάσεις	40
14. Κύριες και Δευτερεύουσες προτάσεις	42
15. Συνώνυμα/ αντώνυμα (αντίθετα).....	45
16. Ομώνυμα – Παρώνυμα- Πολύσημα	45
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	46

1. Ουσιαστικά

Τα ισοσύλλαβα ουσιαστικά είναι εκείνα τα ουσιαστικά που έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις τους στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό. Στη νέα ελληνική γλώσσα, υπάρχουν πολλά ισοσύλλαβα ουσιαστικά. Ορισμένα παραδείγματα περιλαμβάνουν:

1. Ο ουρανός - Οι ουρανοί
2. Η καρδιά - Οι καρδιές
3. Το έδαφος - Τα έδαφη
4. Η νίκη - Οι νίκες
5. Το νερό - Τα νερά

Τα ανισοσύλλαβα ουσιαστικά είναι εκείνα τα ουσιαστικά που δεν έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις τους στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό. Στα νέα ελληνικά, ορισμένα παραδείγματα ανισοσύλλαβων ουσιαστικών περιλαμβάνουν:

1. Ο σφουγγαράς - Οι σφουγγαράδες
2. Ο μανάβης - Οι μανάβηδες
3. Ο παππούς - Οι παππούδες
4. Ο καφές - Οι καφέδες

- Σε αυτά τα παραδείγματα, μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι ο ενικός και ο πληθυντικός αριθμός έχουν διαφορετικό αριθμό συλλαβών.

-

Κλίση ουσιαστικών

Αρσενικά

(α) Ισοσύλλαβα

-ας

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: ο άντρας
- Γενική: του άντρα
- Αιτιατική: τον άντρα
- Κλητική: - άντρα

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι άντρες
- Γενική: των αντρών
- Αιτιατική: τους άντρες
- Κλητική: - άντρες

-ης

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: ο ναύτης
- Γενική: του ναύτη
- Αιτιατική: το ναύτη
- Κλητική: - ναύτη

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι ναύτες

- Γενική: των ναυτών
- Αιτιατική: τους ναύτες
- Κλητική: - ναύτες

-ος

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: ο άγγελος
- Γενική: του άγγελου/αγγέλου
- Αιτιατική: τον άγγελο
- Κλητική: - άγγελε

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι άγγελοι
- Γενική: των αγγέλων
- Αιτιατική: τους αγγέλους
- Κλητική: - άγγελοι

(β) Ανισοσύλλαβα

-ας

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: ο σφουγγαράς
- Γενική: του σφουγγαρά
- Αιτιατική: τον σφουγγαρά
- Κλητική: - σφουγγαρά

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι σφουγγαράδες
- Γενική: των σφουγγαράδων

- Αιτιατική: τους σφουγγαράδες
- Κλητική: - σφουγγαράδες

-ης

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: ο χασάπης
- Γενική: του χασάπη
- Αιτιατική: τον χασάπη
- Κλητική: - χασάπη

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι χασάπηδες
- Γενική: των χασάπηδων
- Αιτιατική: τους χασάπηδες
- Κλητική: - χασάπηδες

-ους

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: ο παππούς
- Γενική: του παππού
- Αιτιατική: τον παππού
- Κλητική: - παππού

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι παππούδες
- Γενική: των παππούδων
- Αιτιατική: τους παππούδες
- Κλητική: - παππούδες

-ες

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: ο κεφτές
- Γενική: του κεφτέ
- Αιτιατική: τον κεφτέ
- Κλητική: - κεφτέ

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι κεφτέδες
- Γενική: των κεφτέδων
- Αιτιατική: τους κεφτέδες
- Κλητική: - κεφτέδες

(γ) Με διπλό πληθυντικό

-της

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: ο πραγματευτής
- Γενική: του πραγματευτή
- Αιτιατική: τον πραγματευτή
- Κλητική: - πραγματευτή

Πληθυντικός Αριθμός :

- Ονομαστική: οι πραγματευτές/πραγματευτάδες
- Γενική: των πραγματευτών/πραγματευτάδων
- Αιτιατική: τους πραγματευτές/πραγματευτάδες
- Κλητική: - πραγματευτές/πραγματευτάδες

Θηλυκά

(α) Ισοσύλλαβα

-ά/-α

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: η καρδιά
- Γενική: της καρδιάς
- Αιτιατική: την καρδιά
- Κλητική: - καρδιά

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι καρδιές
- Γενική: των καρδιών
- Αιτιατική: τις καρδιές
- Κλητική: - καρδιές

Ενικός Αριθμός:

- Ονομαστική: η ώρα
- Γενική: της ώρας
- Αιτιατική: την ώρα
- Κλητική: - ώρα

Πληθυντικός Αριθμός:

- Ονομαστική: οι ώρες
- Γενική: των ωρών
- Αιτιατική: τις ώρες
- Κλητική: - ώρες

ΣΥΝΔΕΤΙΚΑ ΡΗΜΑΤΑ

Είμαι, γίνομαι, φαίνομαι, εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι, λέγομαι, αποδεικνύομαι, εκλέγομαι, διορίζομαι κ.ά.

- **Έγκλιση**

Χρησιμοποιούμε διαφορετικούς τύπους του ρήματος για να δείξουμε αν η πράξη που περιγράφουμε είναι πραγματική/βέβαιη (**οριστική**) ή επιθυμητή/αβέβαιη (**υποτακτική**) ή ακόμα αν απαιτούμε την πραγματοποίησή της (**προστακτική**). Οι διαφορετικοί αυτοί ρηματικοί τύποι λέγονται **εγκλίσεις**.

Η άρνηση στην οριστική σχηματίζεται με το μόριο **δε(ν)**, ενώ στην υποτακτική με το μόριο **μη(ν)**.

- **Συζυγίες**

Ανάλογα με τον τρόπο κλίσης τους, χωρίζουμε τα ρήματα σε δύο μεγάλες ομάδες, που τις λέμε **συζυγίες**.

Ενεργητική φωνή

	A Συζυγία	B συζυγία
	-ω γράφω	A' τάξη β ' τάξη -ώ/άω -ω αγαπώ/-άω αδικώ, είς, εί

Παθητική φωνή

	A Συζυγία	B συζυγία
	-όμαι γράφομαι	A' τάξη β ' τάξη

		-ιέμαι ούμαι,-άμαι αγαπιέμαι αδικούμαι, φοβάμαι	-
--	--	---	---

- **Σχηματισμός ρημάτων σε -άγω, -βάλλω**

Μερικά ρήματα της γλώσσας μας σχηματίζονται με βάση το αρχαίο ρήμα **άγω**, που σημαίνει οδηγώ:

παράγω, προάγω, διάγω, περιάγω, διεξάγω, εισάγω, εξάγω κ.ά.

Όταν δηλώνω εξακολουθητικές – επαναλαμβανόμενες ενέργειες χρησιμοποιώ το θέμα «αγ-», π.χ. *παράγω, θα εισάγω.*

Όταν, όμως, δηλώνω συνοπτικές – στιγμιαίες ενέργειες, χρησιμοποιώ το θέμα «αγαγ-», π.χ. *παρήγαγα, εισήγαγα.*

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τα ρήματα που προέρχονται από το αρχαίο ρήμα **βάλλω**:

περιβάλλω, διαβάλλω, καταβάλλω, υποβάλλω, επιβάλλω, αμφιβάλλω, προσβάλλω κ.ά.

Τα ρήματα αυτά σχηματίζουν τους εξακολουθητικούς – επαναλαμβανόμενους τύπους με το θέμα «βάλλ-», π.χ. *περιβάλλω, θα προβάλλω.*

Σχηματίζουν όμως τους συνοπτικούς – στιγμιαίους τύπους από το θέμα «βαλ-» (με ένα λάμδα λιγότερο), π.χ. *προέβαλα, θα περιβάλω.*

- **Συνηρημένα ρήματα**

Ορισμένα ρήματα κλίνονται με καταλήξεις που προέρχονται από συναίρεση.

Τα ρήματα αυτά λοιπόν τα λέμε **συνηρημένα**.

Β. ΕΙΔΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥΣ

α) αποφαντική β) προστακτική γ) επιφωνηματική δ) ερωτηματική

Αποφαντική πρόταση λέγεται η πρόταση που μας δίνει διάφορες πληροφορίες ή κρίσεις. Ως σημείο στίξης χρησιμοποιείται η τελεία. π.χ. *Σήμερα θα βρέξει.*

Προστακτική πρόταση λέγεται η πρόταση με την οποία εκφράζουμε κάποια επιθυμία ή προσταγή. Ως σημείο στίξης χρησιμοποιείται η τελεία ή το θαυμαστικό. π.χ. *Διάβασε το βιβλίο σου. Άνοιξε την πόρτα!*

Επιφωνηματική πρόταση λέγεται η πρόταση με την οποία εκφράζουμε το θαυμασμό ή τη δυσφορία μας για κάτι. Ως σημείο στίξης χρησιμοποιείται το θαυμαστικό (!) π.χ. *Τι ωραία ρούχα!*

Ερωτηματική πρόταση λέγεται η πρόταση με την οποία ρωτάμε κάτι. Ως σημείο στίξης χρησιμοποιείται το ερωτηματικό (;) π.χ. *Τι ώρα να έρθω αύριο;*

Γ. Με βάση το κριτήριο της άρνησης ή κατάφασης οι προτάσεις χωρίζονται σε δύο κατηγορίες (**ως προς την ποιότητα**)

α) αρνητικές β) καταφατικές

Αρνητικές προτάσεις λέγονται οι προτάσεις που περιέχουν άρνηση, δηλαδή όχι, δεν (δε), μην (μη) Π.χ. *Δεν θέλω αυτό το φόρεμα.*

Καταφατικές προτάσεις λέγονται οι προτάσεις που δεν περιέχουν άρνηση. π.χ. *Πάμε στην τάξη.*

ΔΟΜΗ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΠΟΙΟΤΗΤΑ
ΑΠΛΗ	ΑΠΟΦΑΝΤΙΚΗ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ

ΣΥΝΘΕΤΗ	ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ	ΚΑΤΑΦΑΤΙΚΗ
ΕΠΑΥΞΗΜΕΝΗ	ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ	
ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΗ		

1. Κύριες και Δευτερεύουσες προτάσεις

Ανάλογα με το αν στέκουν μόνες τους στον λόγο ή όχι. Οι προτάσεις διακρίνονται σε **κύριες** και **εξαρτημένες / δευτερεύουσες**. Οι κύριες έχουν αυτοτελές νόημα και μπορούν να σταθούν μόνες τους.

ΟΝΟΜΑΤΙΚΕΣ	ΕΙΣΑΓΟΝΤΑΙ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ ΩΣ
Ειδικές	Ότι, πως, που	Αντικείμενο Υποκείμενο: σε απρόσωπα ρήματα Επεξήγηση: σε δεικτικές ή αόριστες αντωνυμίες
Βουλητικές	να	Αντικείμενο Υποκείμενο Επεξήγηση
Ενδοιαστικές	Μήπως, μη(ν), μήπως δε(ν), μη δε(ν), να μη(ν)	Αντικείμενο Υποκείμενο Επεξήγηση
Πλάγιες ερωτηματικές	Ολικής άγνοιας: αν, μη, μήπως, μη τυχόν Μερικής άγνοιας: ερωτηματικές αντωνυμίες και	Αντικείμενο Υποκείμενο Επεξήγηση

	ερωτηματικά επιρρήματα	
ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΕΣ	ΕΙΣΑΓΟΝΤΑΙ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ ΩΣ
Τελικές	Για να	Επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού
Αιτιολογικές	Γιατί, επειδή, διότι, που αφού, εφόσον, μια και, μια που, καθώς, καθόσον, καθότι	Επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας.
Υποθετικές	αν, εάν, άμα, αν τυχόν	Επιρρηματικός προσδιορισμός του όρου ή της προϋπόθεσης
Χρονικές	Ταυτόχρονο: όταν, σαν ενώ, ενόσω, καθώς, όποτε, όσο Προτερόχρονο: ότα ν, σαν, καθώς, αφού, αφότου, όποτε, μόλις, άμα Υστερόχρονο: πριν (να), προτού (να), ωσότου (να), ώσπου (να), όταν, σαν, όποτε	Επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου
Αποτελεσματικές (ή συμπερασματικές)	Ώστε, που, ώστε να, που να, να, για να	Επιρρηματικός προσδιορισμός του αποτελέσματός ή συμπεράσματος
Εναντιωματικές	Αν και, ενώ, μολονότι, μόλο που,	Επιρρηματικός προσδιορισμός της

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Φιλιππάκη-Warbuton, E., Γεωργιαφέντης. Μ., Κοτζόγλου, Γ., και Λουκά, Μ. (2015). Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού. ΟΕΔΒ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

Χατζησαββίδης, Σ., και Χατζησαββίδου, Α., (2012). ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ. ΟΕΔΒ (ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ), ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

Θέματα Γυμνασίου (2023-2019). Διοικούσα Επιτροπή Πρότυπων και Πειραματικών Σχολείων. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://depps.minedu.gov.gr/?page_id=7669.